

Raport

z oceny zastosowanych rozwiązań
minimalizujących wpływ drogi ekspresowej S-7,
odcinek: Elbląg-Pasłęk
na dziko żyjące zwierzęta

Stowarzyszenie
Pracownia na rzecz Wszystkich Istot
Bystra, 2016

Spis treści:

1. Podstawa i cel opracowania	3
2. Przedmiot opracowania i zakres analiz	3
3. Opis inwestycji	4
3.1 Podstawowe dane techniczne.	4
3.2 Działania minimalizujące negatywne oddziaływanie na zwierzęta.	4
3.3 Zagrożenia i główne konflikty przyrodnicze.	4
4. Metodyka analiz i materiały	6
5. Wyniki	7
5.1 Ocena funkcjonalności działań minimalizujących dla gatunków zwierząt oraz zachowania ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych przecinanych przez drogę.	7
5.2 Ocena wpływu działań minimalizujących na zachowanie integralności ostoj i spójności sieci Natura 2000.	13
5.3 Ocena wpływu działań minimalizujących na kluczowe gatunki zwierząt.	16
5.4 Ocena wpływu drogi na herpetofaunę z oceną skuteczności zastosowanych działań minimalizujących śmiertelność.	29
5.5 Ogólna ocena wpływu drogi na zachowanie łączności ekologicznej.	21
6. Dokumentacja fotograficzna	23

Projekt "Drogi życia - ochrona korytarzy ekologicznych dla ludzi i przyrody"
realizowany jest w ramach Programu Obywatele dla Demokracji,
finansowanego z funduszy EOG

1. Podstawa i cel opracowania

Celem opracowania jest ocena skuteczności zastosowanych działań minimalizujących negatywne oddziaływanie istniejącej drogi ekspresowej S-7 na dziką faunę, ze szczególnym uwzględnieniem kluczowych gatunków ssaków i płazów. Główne cele merytoryczne to:

- ocena adekwatności zastosowanych działań minimalizujących dla zachowania łączności ekologicznej i ciągłości korytarzy ekologicznych,
- ocena wpływu zastosowanych działań minimalizujących na zachowanie siedlisk i populacji kluczowych grup i gatunków zwierząt,
- ocena wpływu istniejącej drogi (wraz z towarzyszącą infrastrukturą) na śmiertelność płazów,
- identyfikacja kluczowych problemów w zakresie skuteczności działań minimalizujących negatywne oddziaływanie drogi.

Opracowanie wykonane zostało w ramach realizacji projektu: "Drogi życia - ochrona korytarzy ekologicznych dla ludzi i przyrody", realizowanego w ramach Programu Obywatela dla Demokracji, finansowanego z funduszy EOG.

Podstawą opracowania jest umowa zawarta w dn. 26.09.2014 r. z Fundacją im. Stefana Batorego (Operatorem Funduszy EOG).

2. Przedmiot opracowania i zakres analiz

Przedmiotem opracowania jest ekspercka analiza funkcjonalności działań minimalizujących negatywne oddziaływanie drogi ekspresowej S-7 na dziką faunę w następującym zakresie:

- a) ocena poprawności lokalizacji, liczby i zagęszczenia przejść dla zwierząt względem kolizji z korytarzami ekologicznymi i obszarami siedliskowymi fauny,
- b) ocena funkcjonalności działań defragmentacyjnych dla zachowania integralności ostoi i spójności sieci Natura 2000,
- c) ocena parametrów i rozwiązań projektowych przejść dla zwierząt względem wymagań gatunków występujących w zasięgu oddziaływania drogi,
- d) ocena parametrów, rozwiązań projektowych i poprawności wykonania ogrodzeń ochronnych dla dużych, średnich i małych zwierząt (w tym płazów),
- e) ocena wpływu sieci odwodnieniowej na śmiertelność płazów.

W opracowaniu uwzględnione zostały wszystkie istniejące przejścia dla dużych i średnich zwierząt oraz obiekty inżynierskie projektowane do innych celów, które (ze względu na lokalizacje i parametry) mogą spełniać funkcje ekologiczne. W przypadku przejść dla małych zwierząt w formie przepustów uwzględniono wszystkie obiekty zlokalizowane w wybranych obszarach, ważnych dla herpetofauny.

3. Opis inwestycji

3.1 Podstawowe dane techniczne.

Analizowany odcinek obejmuje jeden z północnych fragmentów drogi ekspresowej S-7 przebiegającej docelowo od Bałtyku i Trójmiasta do południowej granicy Polski. Przedmiotowa inwestycja to dwujezdniowa droga ekspresowa o długości 13,72 km, klasa techniczna – S, przekrój poprzeczny - 2/2. Droga wybudowana została w 2011 r., zlokalizowana jest w całości w granicach województwa warmińsko-mazurskiego.

3.2 Działania minimalizujące negatywne oddziaływanie na zwierzęta.

Przedmiotowy odcinek drogi S-7 wyposażony został w ogrodzenie siatkowe dla ssaków kopytnych oraz ogrodzenie z siatki stalowej dla płazów – zlokalizowane w otoczeniu przepustów spełniających funkcje faunistyczne. Oddziaływanie barierowe minimalizowane jest przez przejścia dla zwierząt typu dolnego w formie mostów i przepustów. Funkcje ekologiczne spełniają głównie średniej wielkości przejścia: 2 mosty nad małymi rzekami: Kowalewka i Elszka oraz duży przepust zespolony z rowem w Węźle Bogaczewo. Wszystkie obiekty to konstrukcje żelbetowe o przekroju prostokątnym. Wszystkie przejścia średnie posiadają charakter zespolony z ciekami.

3.3 Zagrożenia i główne konflikty przyrodnicze.

Droga ekspresowa S-7 należy do najbardziej konfliktowych inwestycji drogowych w kraju, co wynika z jej południkowego przebiegu przez cały obszar Polski i kolizji ze wszystkimi korytarzami ekologicznymi łączącymi kompleksy leśne wschodniej i zachodniej Europy - razem z autostradą A1 oraz drogami S-3 i S-19) będzie miała kluczowe znaczenie dla zachowania i rozwoju populacji lądowych gatunków ssaków o wysokich wymaganiach przestrzennych i dużych dystansach wędrówek w skali centralnej części kontynentu. W przypadku dużych drapieżników, w szczególności wilka, poziom barierowego oddziaływania drogi S-7 będzie decydujący o ekspansji gatunku z silnych populacji wschodnich (kompleksy leśne Ukrainy, Białorusi oraz puszcze wzdłuż polskiej ściany wschodniej) w kierunku zachodniej Polski a w dalszej kolejności Niemiec. Analizowany odcinek drogi S-7 koliduje bezpośrednio z siecią korytarzy ekologicznych fauny o znaczeniu regionalnym, które stanowią funkcjonalne połączenie obszaru Żuław Wiślanych z główną siecią ekologiczną i zapewniają drogi dyspersji dużych ssaków w skali regionu. Przecinane przez drogę korytarze regionalne posiadają istotne znaczenie dla zachowania spójności sieci Natura 2000 w skali ponadregionalnej – droga przecina jedyny korytarz ekologiczny łączący Ostoję Drużno (PLH280028) z sąsiednimi ostojami oraz kompleksami leśnymi Warmii i Mazur. Analizowany odcinek koliduje z korytarzem regionalnym na długości łącznej 8,9 km, pomiędzy miejscowościami Gronowo Górne i Zielony Grąd.

Wg. „Monografii przyrodniczej Jeziora Drużno” [Nitecki Cz. (red). 2013] przedmiotowy obszar stanowi siedlisko o znaczeniu regionalnym dla ssaków, szczególne walory rezerwatu to:

- bogate zgrupowanie rodzimych ssaków drapieżnych *Carnivora*, składający się z 8 gatunków, w tym wszystkich występujących w północnej Polsce łasicowatych;
- bogactwo rodzimych gatunków ziemnowodnych (rzęsorek rzeczek, karczownik, bóbr, wydra), lub związanych z terenami wodno-błotnymi (nocek rudy, nocek łydkowłosy, karlik drobny, nornik północny, tchórz, łosć);
- jedyne na Żuławach, duże powierzchnie lasów olsowych, stanowiące ostatnie ostoje gatunków leśnych (wiewiórka, nornica ruda, mysz leśna), w tym dużych ssaków kopytnych (dzik, jeleń, łosć).

Teriofauna Ostoi Drużno obejmuje aż 20 gatunków objętych jest ścisłą i częściową ochroną gatunkową i 11 gatunków objętych Dyrektywą Siedliskową Unii Europejskiej (załącznik II i IV – 3 gatunki, IV – 6, V – 2).

Ostoja Drużno obejmuje także rozległy kompleks korzystnych siedlisk płazów – bogata mozaika łąk, zarośli i olsów tworzy optymalne siedliska lądowe, liczne cieki (małe rzeki i gęsta sieć rowów) zapewniają drogi dyspersji osobników o ton wodna Jeziora Drużno zapewnia dogodne miejsca rozrodu dla wszystkich nizinnych gatunków herpetofauny. Korzystne warunki hydrologiczne Jeziora, zwłaszcza mała głębokość wody, obecność różnej wielkości rozlewisk w otoczeniu oraz ogromne obszary szuwarów, powodują, że jest to jeden z najważniejszych obszarów rozrodu płazów w skali regionu. Wg. „Monografii przyrodniczej Jeziora Drużno” [Nitecki Cz. (red). 2013] w obszarze tym stwierdzono bytowanie i rozród 10 gatunków płazów – w toni Jeziora, okolicznych rozlewiskach i ciekach. Na szczególną uwagę zasługują stanowiska kumaka nizinnego (*Bombina bombina*) i traszki grzebieniastej (*Triturus cristatus*) stwierdzone po wschodniej stronie Jeziora, w bezpośrednim otoczeniu drogi S-7.

Najważniejsze zagrożenia przyrodnicze związane z analizowanym odcinkiem drogi S-7:

- trwałe przerwanie jedynego korytarza ekologicznego łączącego Ostoję Drużno z sąsiednimi ostojami sieci Natura 2000, co prowadzi do izolacji ostoi i przerwania spójności sieci;
- trwałe przerwanie najważniejszego korytarza ekologicznego pomiędzy lasami Warmii i Mazur a Żuławami Wiślanymi, co prowadzi do funkcjonalnej izolacji Żuław i braku napływu osobników dużych ssaków kopytnych, w tym łosia;
- trwałe przerwanie ważnego korytarza migracji i dyspersji łosia, łączącego kompleksy leśne północno-wschodniej Polski z Doliną Wisły – uzupełniająca droga dyspersji do głównej osi przemieszczania łosia w skali europejskiej, wzdłuż Korytarza Północnego;
- przerwanie korytarza migracji i dyspersji ssaków ziemno-wodnych, w tym wydry i bobra o znaczeniu regionalnym – odcięcie głównej sieci ekologicznej od napływu osobników z Ostoi Drużno i całego obszaru Żuław;
- przerwanie szlaków migracji i dyspersji płazów, w tym kumaka nizinnego i traszki grzebieniastej – łączących Ostoję Drużno z główną siecią ekologiczną Polski.

4. Metodyka analiz i materiały

W opracowaniu przeprowadzona została ekspercka analiza funkcjonalności istniejących obiektów, służących minimalizacji negatywnego oddziaływania drogi ekspresowej S-7 na dziką faunę oraz ocena stopnia zagrożenia śmiertelnością zwierząt na jezdniach i obiektach sieci odwodnieniowej.

Zakres merytoryczny analiz:

a) ocena poprawności lokalizacji, liczby i zagęszczenia przejść dla zwierząt względem kolizji z korytarzami ekologicznymi i obszarami siedliskowymi fauny:

- identyfikacja kolizji drogi z korytarzami i siedliskami zwierząt,
- porównanie lokalizacji kolizji środowiskowych z lokalizacją istniejących przejść dla zwierząt,
- porównanie liczby i zagęszczenia istniejących przejść z zaleceniami literatury specjalistycznej i „dobrymi praktykami”,

b) ocena parametrów i rozwiązań projektowych przejść dla zwierząt względem wymagań gatunków występujących w zasięgu oddziaływania drogi:

- identyfikacja gatunków zwierząt występujących aktualnie (stale i okresowo) oraz potencjalnie w otoczeniu drogi, z uwzględnieniem gatunków mogących wykorzystywać przecinane korytarze ekologiczne,
- identyfikacja gatunków aktualnie wykorzystujących przejścia dla zwierząt wraz z oceną poziomu ich aktywności,
- identyfikacja istotnych błędów projektowych i wykonawczych mających wpływ na efektywność przejść dla zwierząt,

c) ocena parametrów, rozwiązań projektowych i poprawności wykonania ogrodzeń ochronnych dla dużych, średnich i małych zwierząt (w tym płazów):

- identyfikacja grup i gatunków zwierząt wymagających działań dla ograniczenia śmiertelności,
- porównanie zastosowanych rozwiązań projektowych z zaleceniami literatury specjalistycznej i „dobrymi praktykami”,
- identyfikacja istotnych błędów projektowych, wykonawczych i usterek eksploatacyjnych, mających wpływ na skuteczność ogrodzeń,

d) ocena wpływu sieci odwodnieniowej na śmiertelność płazów:

- identyfikacja pułapek, powodujących trwałe lub czasowe uwięzienie zwierząt,
- identyfikacja nieszczelności i błędów projektowych w zabezpieczeniach urządzeń odwodnieniowych przed przenikaniem płazów,
- identyfikacja niekorzystnych miejsc rozrodu płazów i ocena skutków przystępowania do rozrodu w tych miejscach.

W analizach zastosowano następujące metody:

- wnioskowanie eksperckie,

- porównanie zastosowanych rozwiązań z analogicznymi o sprawdzonej skuteczności przy innych odcinkach dróg w Polsce,
- porównanie zgodności zastosowanych rozwiązań projektowych z zaleceniami literatury specjalistycznej i „dobrymi praktykami”.

Wykorzystane materiały:

a) dane z własnych obserwacji terenowych (z lat 2014-15):

- identyfikacja tropów i innych śladów aktywności zwierząt na przejściach oraz w ich otoczeniu,
- charakterystyka techniczna obiektów, sposób i stan zagospodarowania powierzchni przejść i ich otoczenia,
- identyfikacja aktywności i śmiertelności płazów w obiektach odwodnienia – zbiorniki retencyjne, osadniki, studnie, separatory,
- identyfikacja śmiertelności zwierząt na jezdniach dróg głównych i serwisowych;

b) dane z materiałów źródłowych – raport z oceny oddziaływania na środowisko, dokumentacja projektowa.

5. Wyniki

5.1 Ocena funkcjonalności działań minimalizujących dla gatunków zwierząt oraz zachowania ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych przecinanych przez drogę.

Na odcinku kolizji analizowanego odcinka drogi S-7 z korytarzem ekologicznym o znaczeniu regionalnym znajdują się tylko 3 obiekty mogące spełniać funkcje zespolonych przejść dla średnich zwierząt – mosty nad rzekami Kowalewka i Elszka oraz duży przepust dla rowu w granicach Węzła Bogaczewo. Ocena parametrów i rozwiązań projektowych powyższych przejść przeprowadzona została przez porównanie z zaleceniami zawartymi w „Poradniku projektowania przejść dla zwierząt i działań ograniczających śmiertelność fauny przy drogach” (GDOŚ 2010). W ramach oceny wytypowano szereg kluczowych parametrów/cech przejść posiadających istotny wpływ na funkcjonalność obiektów. Ocenę przeprowadzono w odniesieniu do wszystkich grup zwierząt, które mogą potencjalnie występować w obszarach lokalizacji przejść i dla których przecinany przez drogę S-7 korytarz ekologiczny może być obszarem migracji, wędrówek i dyspersji osobników. W każdym przypadku, gdy stwierdzona została częściowa lub całkowita niezgodność z zaleceniami „Poradnika...”, przygotowano uzasadnienie oceny.

Elementy środowiska uwzględnione w analizie:

- **Korytarz ekologiczny o znaczeniu regionalnym** – znaczenie przejścia dla zachowania ciągłości korytarza o charakterze multifunkcyjnym, z uwzględnieniem aktywności wszystkich naziemnych gatunków zwierząt, dla których korytarz ten został wyznaczony,

- **Struktura krajobrazu** – znaczenie przejścia dla zachowania ciągłości struktury krajobrazu, ze szczególnym uwzględnieniem ciągłości struktury siedlisk fauny,
- **Ssaki kopytne** – znaczenie przejścia dla populacji ssaków kopytnych – gatunki: łoś, jelen, dzik, sarna,
- **Duże ssaki drapieżne** – znaczenie przejścia dla populacji dużych drapieżników – gatunek: wilk,
- **Małe ssaki drapieżne** – znaczenie przejścia dla populacji małych drapieżników – gatunki: lis, jenot, łasicowate,
- **Owadożerne** – znaczenie przejścia dla populacji ssaków owadożernych – gatunki: jeż, ryjówka aksamitna,
- **Gryzonie** – znaczenie przejścia dla populacji gryzoni – wszystkie gatunki myszy i norników,
- **Płazy** – znaczenie przejścia dla populacji płazów, w tym zachowania ciągłości szlaków migracji sezonowych – wszystkie rodzime gatunki,
- **Gady** – znaczenie przejścia dla populacji gadów – wszystkie rodzime gatunki z wyłączeniem żółwia błotnego.

Tab. 1. Stopień zgodności rozwiązań projektowych przejść dolnych dla średnich zwierząt z zaleceniami i wytycznymi „Poradnika projektowania przejść dla zwierząt i działań ograniczających śmiertelność fauny przy drogach” (GDOŚ 2010)

(+ rozwiązanie w pełni zgodne, +/- rozwiązanie częściowo zgodne, - rozwiązanie niezgodne, bz – brak znaczenia)

Parametr/ cecha przejścia	Element środowiska						
	Korytarz ekologiczny o znaczeniu regionalnym	Struktura krajobrazu	Ssaki kopytne	Duże ssaki drapieżne	Małe ssaki	Płazy	Gady
Wymiary przejścia	-	-	-	-	+	+	+
Typ konstrukcji	+/-	-	+/-	+/-	+	+	+
Zagospodarowanie powierzchni	-	-	-	-	+/-	+/-	+/-
Zagospodarowanie otoczenia	-	-	-	-	+/	+	+/-
Ekranowanie emisji	-	bz	-	-	+/-	+/-	+/-
Ogrodzenia ochronne	-	bz	-	-	+	+/-	+

Tab. 2. Stopień zgodności liczby i zagęszczenia istniejących przejść dla dużych i średnich zwierząt z zaleceniami i wytycznymi „Poradnika projektowania przejść dla zwierząt i działań ograniczających śmiertelność fauny przy drogach” (GDOŚ 2010)

(+ rozwiązania w pełni zgodne, +/- rozwiązania częściowo zgodne, - rozwiązania niezgodne)

Kolizja z siedliskami	Grupa zwierząt		
	Grupa I	Grupa II	Grupa III
obszary wodno-błotne, mozaika łąk, zarośli i cieków	-	-	-

Grupy zwierząt:

Grupa I – ssaki o dużych arealach osobniczych i długich dystansach przemieszczania: żubr, łось, jelen, wilk, ryś

Grupa II – ssaki o arealach średniej wielkości: sarna, dzik

Grupa III – ssaki średnie i małe o mniejszych wymaganiach przestrzennych: lis, łasicowate, gryzonie, owadożerne

Na podstawie eksperckiej oceny przejść pod względem spełnienia wytycznych i zaleceń branżowych oraz wstępnej oceny aktywności zwierząt (przeprowadzonej w trakcie obserwacji terenowych), wykonana została syntetyczna ocena przydatności i dostosowania obiektów do występujących uwarunkowań przyrodniczych i zagrożeń ze strony drogi. Priorytetową funkcją analizowanych przejść dla dużych zwierząt jest minimalizacja barierowego oddziaływania drogi na korytarz ekologiczny o znaczeniu regionalnym dla dużych ssaków (drapieżnych i kopytnych). Istniejące przejścia z założenia powinny zapewnić ciągłość przecinanego korytarza, a ich parametry i rozwiązania projektowe powinny być dostosowane do wymagań wszystkich gatunków zwierząt naziemnych, które potencjalnie mogą z korytarza korzystać. Przejścia zlokalizowane w zasięgu korytarza ekologicznego o randze ponadlokalnej powinny także spełniać funkcje krajobrazowe, czyli zapewniać zachowanie ciągłości (strukturalnej i funkcjonalnej) siedlisk przecinanych przez drogę. Syntetyczna analiza przydatności przejść została przeprowadzona pod kątem spełnienia powyższych warunków.

Szczegółowe wnioski wynikające z analizy przydatności przejść:

a) mosty nad rzeką Kowalewka (przejście tworzą 2 zsynchronizowane mosty nad równoległymi drogami S-7 i starą drogą DK7):

- obiekt posiada zbyt małe wymiary dla wszystkich gatunków dużych i średnich zwierząt;
- lokalizacja przejścia została wybrana prawidłowo w stosunku do obszarów aktywności zwierząt, co potwierdzają obserwacje terenowe kluczowych gatunków (sarna, dzik, lis);
- przejście nie spełnia w żadnym zakresie wymagań dla mostów krajobrazowych zlokalizowanych w obszarze mozaiki polno-leśnej;

- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem wymagań gatunków – nie wprowadzono nasadzeń roślinnych ani dodatkowych elementów siedliskotwórczych; na powierzchni przejścia (skarpy cieku oraz suche półki) wyłożone zostały betonowe płyty ażurowe; nie wprowadzono żadnych zabezpieczeń przed niepożądanymi przejazdami, które odbywają się na całej szerokości obiektu (na obu półkach);
- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem zachowania łączności krajobrazu – nie wprowadzono nasadzeń roślinnych i innych obiektów siedliskotwórczych; małe światło obiektu i wysokie zacienienie na powierzchni przejścia powoduje całkowite przerwanie ciągłości zbiorowisk roślinnych; silna przebudowa i umocnienia koryta rzeki powodują przerwanie ciągłości biocenotycznej stref brzegowych;
- ekranowanie emisji hałasu i światła – obiekt pozbawiony jest ekranów akustycznych i przeciwośnieniowych; istotnym źródłem hałasu pozostaje szczelina doświetleniowa o stosunkowo dużej;
- przejście zostało włączone w ciąg ogrodzeń ochronnych dla średnich zwierząt – w przypadku mostu w ciągu drogi S-7, most dla starej drogi DK7 pozbawiony jest ogrodzeń; zastosowane rozwiązanie nie powoduje skutecznego naprowadzania zwierząt, dodatkowo zwiększa ryzyko kolizji z udziałem zwierząt na drodze starej DK7; parametry ogrodzeń siatkowych nie są wystarczające dla skutecznej ochrony przed przenikaniem zwierząt na jezdnię drogi S-7 - wysokość nominalna 200 cm jest niższa od zalecanej w przypadku obszarów występowania ssaków kopytnych;
- przejście zostało wyposażone w odcinkowe ogrodzenia ochronno-naprowadzające dla małych zwierząt, w tym płazów, wykonane z siatki stalowej o wielkości oczek 5x5 mm - jako konstrukcja zintegrowana z ogrodzeniem dla ssaków (wzdłuż drogi S-7) oraz konstrukcja samodzielna, wsparta na słupkach stalowych – wzdłuż drogi DK7; zastosowanie siatki stalowej nie zapewnia skutecznego naprowadzania płazów do przejścia, dodatkowo, w przypadku mostu w ciągu DK7 ogrodzenia zlokalizowane są w sposób całkowicie nieracjonalny – utrudniając płazom dostęp do obiektu; ogrodzenia przy obu mostach nie zostały ze sobą połączone – brak synchronizacji zabezpieczeń, który prowadzi do możliwości swobodnego wychodzenia małych zwierząt (w tym płazów) na jezdnię DK7 oraz braku naprowadzania małych zwierząt do przejścia od strony S;
- przejście posiada charakter zespolony – na jego powierzchni zlokalizowany jest ciek wodny (rzeka); lokalizacja i przebieg koryta cieku zostały właściwie zaprojektowane, skarpy koryta zostały silnie przebudowane i posiadają umocnienia z palisady palików drewnianych oraz betonowych płyt ażurowych; koryto cieku stanowi przeszkodę dla małych zwierząt – palisada drewniana istotnie utrudnia wydostanie się z nurtu rzeki na skarpy i suche półki, zaś umocnione skarpy istotnie utrudniają ruch zwierząt w poprzek koryta (zwłaszcza ssakom kopytnym);
- przejście nie zostało właściwie zabezpieczone przed niepożądanymi przejazdami i nadmierną penetracją pieszych (suche półki); obecnie ślady przejazdów obserwowane są

praktycznie na całej powierzchni przejścia (głównie pojazdy rolnicze), co może wpływać odstraszaingly na zwierzęta;

- ogólnie przedmiotowe przejście należy ocenić nisko, jako obiekt o nieodpowiednich parametrach i rozwiązaniach projektowych dla zachowania ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych oraz wszystkich kluczowych gatunków dużych i średnich zwierząt; na szczególną uwagę zasługuje fakt popełnienia wielu typowych błędów na etapie projektowania, które ograniczają ogólną funkcjonalność i znaczenie ekologiczne przejścia.

b) most nad rzeką Elszką:

- obiekt posiada zbyt małe wymiary dla wszystkich gatunków dużych i średnich zwierząt;

- lokalizacja przejścia została wybrana prawidłowo w stosunku do obszarów aktywności zwierząt, co potwierdzają obserwacje terenowe kluczowych gatunków (sarna, dzik, lis);

- przejście nie spełnia w żadnym zakresie wymagań dla mostów krajobrazowych zlokalizowanych w obszarze mozaiki polno-leśnej;

- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem wymagań gatunków – nie wprowadzono nasadzeń roślinnych ani dodatkowych elementów siedliskotwórczych; na powierzchni przejścia (skarpy cieku oraz suche półki) wyłożone zostały betonowe płyty ażurowe; nie wprowadzono żadnych zabezpieczeń przed niepożądanymi przejazdami, które odbywają się na całej szerokości obiektu (na obu półkach);

- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem zachowania łączności krajobrazu – nie wprowadzono nasadzeń roślinnych i innych obiektów siedliskotwórczych; małe światło obiektu i wysokie zacienienie na powierzchni przejścia powoduje całkowite przerwanie ciągłości zbiorowisk roślinnych; silna przebudowa i umocnienia koryta rzeki powodują przerwanie ciągłości biocenotycznej stref brzegowych;

- ekranowanie emisji hałasu i światła – obiekt pozbawiony jest ekranów akustycznych i przeciwośnieniowych;

- przejście zostało włączone w ciąg ogrodzeń ochronnych dla średnich zwierząt – zastosowane rozwiązanie nie powoduje skutecznego naprowadzania zwierząt, dodatkowo powoduje wysokie ryzyko kolizji z udziałem zwierząt – ze względu na niewłaściwe połączenie ogrodzeń z mostem i istniejące luki; parametry ogrodzeń siatkowych nie są wystarczające dla skutecznej ochrony przed przeskakiwaniem zwierząt na jezdnie drogi S-7 - wysokość nominalna 200 cm jest niższa od zalecanej w przypadku obszarów występowania ssaków kopytnych;

- przejście zostało wyposażone w odcinkowe ogrodzenia ochronno-naprowadzające dla małych zwierząt, w tym płazów, wykonane z siatki stalowej o wielkości oczek 5x5 mm - jako konstrukcja zintegrowana z ogrodzeniem dla ssaków oraz konstrukcja samodzielna, wsparta na słupkach stalowych – końcowe odcinki przy połączeniu z mostem; zastosowanie siatki stalowej nie zapewnia skutecznego funkcji naprowadzania płazów, dodatkowo, końcowe odcinki (przy połączeniu mostem) zostały wykonane nieprawidłowo – brak

połączenia ze ścianami obiektu i pozostawienie szerokich luk powoduje możliwość swobodnego wychodzenia małych zwierząt (w tym płazów) na jezdnie oraz brak skutecznego naprowadzania małych zwierząt do przejścia;

- przejście posiada charakter zespolony – na jego powierzchni zlokalizowany jest ciek wodny (rzeka); lokalizacja i przebieg koryta cieku zostały właściwie zaprojektowane, skarpy koryta zostały silnie przebudowane i posiadają umocnienia z palisady palików drewnianych oraz betonowych płyt ażurowych; koryto cieku stanowi przeszkodę dla małych zwierząt – palisada drewniana istotnie utrudnia wydostanie się z nurtu rzeki na skarpy i suche półki, zaś umocnione skarpy istotnie utrudniają ruch zwierząt w poprzek koryta (zwłaszcza ssakom kopytnym);

- przejście nie zostało właściwie zabezpieczone przed niepożądanymi przejazdami i nadmierną penetracją pieszych (suche półki); obecnie ślady przejazdów obserwowane są praktycznie na całej powierzchni przejścia (głównie pojazdy rolnicze), co może wpływać odstraszańco na zwierzęta;

- ogólnie przedmiotowe przejście należy ocenić nisko, jako obiekt o nieodpowiednich parametrach i rozwiązaniach projektowych dla zachowania ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych oraz wszystkich kluczowych gatunków dużych i średnich zwierząt; na szczególną uwagę zasługuje fakt popełnienia wielu typowych błędów na etapie projektowania, które ograniczają ogólną funkcjonalność i znaczenie ekologiczne przejścia.

c) duży przepust w obszarze Węzła Bogaczewo:

- obiekt posiada zbyt małe wymiary dla wszystkich gatunków dużych i średnich zwierząt;
- lokalizacja przejścia została wybrana prawidłowo w stosunku do obszarów aktywności zwierząt, co potwierdzają obserwacje terenowe kluczowych gatunków (sarna, dzik, lis) w otoczeniu przejścia;

- lokalizacja przejścia jest nieprawidłowa w stosunku do obiektów drogowych i obszarów zabudowy – przejście zlokalizowane jest w granicach Węzła Bogaczewo, na oświetlonym odcinku drogi, poza jezdniami drogi S-7 dodatkowo obejmuje również łącznicę Węzła – przez co zmniejsza się współczynnik względnej ciasnoty; przejście zlokalizowane jest w bezpośrednim otoczeniu zabudowy mieszkalnej - < 150 m od zwartej zabudowy wsi Bogaczewo;

- przejście nie spełnia w żadnym zakresie wymagań dla mostów krajobrazowych zlokalizowanych w obszarze mozaiki polno-leśnej;

- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem wymagań gatunków – nie wprowadzono nasadzeń roślinnych ani dodatkowych elementów siedliskotwórczych; na powierzchni przejścia (skarpy cieku oraz sucha półka) wyłożone zostały betonowe płytki betonowe (typu polbruk); nie wprowadzono żadnych zabezpieczeń przed niepożądanymi przejazdami, które odbywają się na całej szerokości obiektu;

- zagospodarowanie powierzchni i otoczenia przejścia zaprojektowane zostało w niewłaściwy sposób pod względem zachowania łączności krajobrazu – nie wprowadzono nasadzeń

roślinnych i innych obiektów siedliskotwórczych; małe światło obiektu i wysokie zacienienie na powierzchni przejścia powoduje całkowite przerwanie ciągłości zbiorowisk roślinnych; - ekranowanie emisji hałasu i światła – obiekt pozbawiony jest ekranów akustycznych i przeciwośnieniowych;

- przejście zostało włączone w ciąg ogrodzeń ochronnych dla średnich zwierząt – zastosowane rozwiązanie nie powoduje skutecznego naprowadzania zwierząt, dodatkowo powoduje wysokie ryzyko kolizji z udziałem zwierząt – ze względu na niewłaściwe połączenie ogrodzeń z przepustem i istniejące luki; parametry ogrodzeń siatkowych nie są wystarczające dla skutecznej ochrony przed przeskakiwaniem zwierząt na jezdnie drogi S-7 - wysokość nominalna 200 cm jest niższa od zalecanej w przypadku obszarów występowania ssaków kopytnych;

- przejście zostało wyposażone w odcinkowe ogrodzenia ochronno-naprowadzające dla małych zwierząt, w tym płazów, wykonane z siatki stalowej o wielkości oczek 5x5 mm - jako konstrukcja zintegrowana z ogrodzeniem dla ssaków oraz konstrukcja samodzielna, wsparta na słupkach stalowych – końcowe odcinki przy połączeniu z przepustem; zastosowanie siatki stalowej nie zapewnia skutecznej funkcji naprowadzania płazów, dodatkowo, końcowe odcinki (przy połączeniu mostem) zostały wykonane mało solidnie – stwierdzono uszkodzenia ogrodzeń i obniżenie nominalnej wysokości, co ułatwia wychodzenie małych zwierząt (w tym płazów) na jezdnie oraz ogranicza skuteczne naprowadzanie małych zwierząt do przejścia;

- przejście posiada charakter zespolony – na jego powierzchni zlokalizowany jest ciek wodny (rów); przebieg koryta cieków zostały niewłaściwie zaprojektowane – lokalizacja cieków przy ścianie północnej powoduje utrudnione naprowadzanie zwierząt od strony północnej; skarpy koryta posiadają pełne umocnienia z płytek betonowych (typu polbruk);

- przejście nie zostało właściwie zabezpieczone przed niepożądanymi przejazdami i nadmierną penetracją pieszych; obecnie ślady przejazdów obserwowane są na całej powierzchni przejścia (głównie pojazdy rolnicze), co może wpływać odstraszająco na zwierzęta;

- ogólnie przedmiotowe przejście należy ocenić nisko, jako obiekt o nieodpowiednich parametrach i rozwiązaniach projektowych dla zachowania ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych oraz wszystkich kluczowych gatunków dużych i średnich zwierząt; na szczególną uwagę zasługuje fakt popełnienia wielu typowych błędów na etapie projektowania, które ograniczają ogólną funkcjonalność i znaczenie ekologiczne przejścia.

5.2 Ocena wpływu działań minimalizujących na zachowanie integralności ostoi i spójności sieci Natura 2000.

Analizowany odcinek drogi S-7 nie ingeruje przestrzennie w ostoję sieci Natura 2000, najbliższy przebieg to 270 m od wschodniej granicy Ostoi Drużno. W związku z powyższym wpływ na integralność ostoi nie powinien być znaczący. Zdecydowanie mniej korzystnie sytuacja przedstawia się w przypadku wpływu na spójność sieci, gdyż droga przecina jedyny

korytarz ekologiczny łączący Ostoję Drużno z sąsiednimi ostojami Natura 2000. Od skuteczności minimalizacji barierowego oddziaływania drogi zależy zatem bezpośrednio stopień izolacji Ostoi i utrzymanie trwałych populacji wielu gatunków. Zgodnie z dostępną wiedzą i obowiązującymi zaleceniami/wytycznymi, minimalizacja wpływu dróg na spójność sieci Natura 2000 wymaga budowy obiektów, które z jednej strony zapewnią ciągłość struktury zbiorowisk roślinnych, z drugiej zaś pozwolą na swobodne przemieszczanie się wszystkich gatunków roślin i zwierząt. Funkcje takie spełniają mosty krajobrazowe, których konstrukcja i parametry powinny być dostosowane do lokalnych uwarunkowań terenowych. W przypadku analizowanego odcinka drogi S-7 budowa takich obiektów nie została przewidziana a funkcje defragmentacyjne spełniają jedynie typowe przejścia dla zwierząt, w szczególności 3 obiekty o parametrach dostosowanych do wymagań średnich zwierząt:

- most nad rzeką Kowalewka,
- most nad rzeką Elszka,
- przepust w rejonie Węzła Bogaczewo.

Wymienione obiekty poddano analizie eksperckiej pod kątem spełniania wymaganych funkcji ekologicznych – Tab. 3.

Tab. 3. Wpływ działań minimalizujących przy drodze ekspresowej S-7, odcinek: Pasłęk-Miłomłyn na spójność sieci Natura 2000

Przedmiot oddziaływania	Znaczenie oddziaływania	Opis oddziaływania
zachowanie spójności struktury siedlisk łąkowych i mozaiki leśno-łąkowej	małe	<ul style="list-style-type: none"> - obiekty posiadają dobrą lokalizację, w rozległym kompleksie łąk, na wschodnich obrzeżach Żuław Wiślanych, - obiekty o typie konstrukcyjnym i parametrach zupełnie niedostosowanych do zapewnienia ciągłości siedlisk łąkowych, - ciągłość struktury siedlisk łąkowych została trwale przerwana na powierzchni przejść (zbyt małe światło przekroju dla rozwoju roślinności), - w bezpośrednim otoczeniu mostów i przepustu nie została zachowana ciągłość struktury siedlisk łąkowych w wyniku trwałego przekształcenia warunków siedliskowych przez: wymianę gruntów organicznych, zakłócenie obecnych stosunków wodnych w siedliskach, zmiany w hydraulice spływów powierzchniowych i hydrologii cieków

<p>zachowanie spójności funkcjonalnej - przemieszczanie się gatunków roślin i zwierząt</p>	<p>małe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obiekty posiadają rozwiązania i parametry dostosowane do wymagań małych zwierząt, w ograniczonym stopniu spełniają wymagania średnich zwierząt, - obiekty nie zapewniają możliwości przemieszczania się wszystkich gatunków zwierząt związanych z terenami podmokłymi, w szczególności dużych ssaków i bezkręgowców, - obiekty są całkowicie niedostosowane do przemieszczania się roślin przez: zbyt małe wymiary, przerwanie ciągłości roślinności i silne przekształcenie warunków siedliskowych na powierzchni i w otoczeniu, - niewłaściwe parametry mostów i przepustu przyczynią się istotnie do funkcjonalnej izolacji populacji roślin i zwierząt (zwłaszcza dużych ssaków) zamieszkujących kompleks łąk po wschodniej stronie drogi S-7 od populacji zamieszkujących siedliska łąkowe w pozostałej części Żuław i Ostoi Družno
<p>zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych - izolacja ostoi</p>	<p>małe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - niewłaściwe parametry mostów i przepustu powodują przerwanie ciągłości korytarza ekologicznego, który jako jedyny zapewnia łączność Ostoi Družno z pozostałymi ostojami sieci Natura 2000; - wpływ mostów i przepustu na przeciwdziałanie izolacji Ostoi jest znikomy, ze względu na ich bardzo ograniczoną funkcjonalność dla przemieszczania się roślin i zwierząt

Przedstawiona powyżej analiza prowadzi do następujących wniosków ogólnych:

- istniejące na przedmiotowym odcinku drogi S-7 działania minimalizujące wpływ na spójność sieci Natura 2000 to typowe przejścia dla zwierząt, o parametrach dostosowanych do wybranych grup zwierząt i ograniczonym znaczeniu dla zachowania struktury przecinanych siedlisk oraz korytarzy ekologicznych o znaczeniu ponadlokalnym,
- na przedmiotowym odcinku drogi S-7 brak obiektów skutecznie minimalizujących wpływ na siedliska wodno-błotne i mozaikę siedlisk leśno-łąkowych, w efekcie powyższego nastąpi trwałe przerwanie korytarza ekologicznego o znaczeniu regionalnym i izolacja kompleksów łąk po wschodniej stronie drogi S-7 od pozostałej części Żuław Wiślanych i siedlisk w granicach Ostoi Družno,

- niewłaściwe parametry i rozwiązania projektowe istniejących przejść dla zwierząt powodują przerwanie funkcjonalnych połączeń pomiędzy Ostoją Drużno i kompleksami leśnymi Warmii i Mazur, co skutkuje brakiem napływu nowych osobników dużych ssaków do Ostoi oraz ograniczeniem dyspersji młodych osobników wydry, bobra i innych ssaków wodno-błotnych z terenu Ostoi do siedlisk położonych po wschodniej stronie drogi S-7,
- niewłaściwe parametry i rozwiązania projektowe istniejących przejść dla zwierząt zagrażają stabilności populacji łosia i innych dużych kopytnych w Ostoi Drużno – lokalne populacje są stosunkowo nieliczne i zależne w dużym stopniu od napływu nowych osobników z rozległych kompleksów leśnych wschodniej Polski, w przypadku łosia Ostoja stanowi dodatkowo ważny przystanek w wędrówkach w kierunku Doliny Wisły i dyspersji do kompleksów leśnych w zachodniej Polsce.

5.3 Ocena wpływu działań minimalizujących na kluczowe gatunki zwierząt.

Spośród wszystkich naziemnych gatunków zwierząt występujących w otoczeniu analizowanego odcinka drogi S-7, wybrano gatunki kluczowe o najwyższym znaczeniu przyrodniczym, w tym podlegające ochronie na mocy prawa krajowego i unijnego. Dla gatunków kluczowych przeprowadzono analizę wpływu istniejących przejść dla zwierząt na zachowanie ciągłości siedlisk, korytarzy ekologicznych i utrzymanie procesów populacyjnych. Dodatkowo przeprowadzono analizę przepuszczalności drogi S-7 (bariery ekologicznej tworzonej przez drogę) – uwzględniając łączną szerokość wszystkich potencjalnie funkcjonalnych (dla danego gatunku) przejść dla zwierząt. W analizie przepuszczalności uwzględniono jedynie lokalizacje i wymiary przejść, pominięto fakt obecności licznych błędów projektowych – obliczona przepuszczalność jest zatem maksymalną możliwą do osiągnięcia, po usunięciu obecnych błędów projektowych. W analizach pominięto istniejące przepusty, projektowane jako przejścia zespolone dla herpetofauny – ze względu na ich całkowite niedostosowanie do potrzeb przemieszczania płazów o ograniczonej mobilności, czyli m.in. kumaków i traszek. Szczegółowe wyniki przedstawiono w poniższych tabelach – Tab. 4 i 5.

Tab. 4. Szczegółowa ocena znaczenia działań minimalizujących (przejść dla zwierząt) dla populacji kluczowych gatunków zwierząt

Przejście dla zwierząt	Znaczenie obiektu			Ogólna ocena
	fragmentacja siedlisk	ciągłość korytarzy ekologicznych	funkcjonowanie metapopulacji	
ŁOŚ				
most nad rzeką Kowalewka	brak	brak	brak	- obiekty posiadają właściwą lokalizację względem siedlisk i korytarzy ekologicznych łosia, - wymiary obiektów są zupełnie
most nad rzeką Elszka	brak	brak	brak	

przepust w granicach Węzła Bogaczewo	brak	brak	brak	niedostosowane do wymagań łośia, odbiegają od zalecanych wymiarów na tyle znacząco, że nie będą wykorzystywane nawet przez lokalne osobniki, stale bytujące w otoczeniu drogi, - obiekty nie zapewnia ciągłości struktury przecinanych siedlisk łośia, ze względu na zbyt małe wymiary, niewłaściwie zagospodarowanie powierzchni i otoczenia oraz silną przebudowę koryt cieków
WYDRA, BÓBR				
most nad rzeką Kowalewka	brak	średnie	średnie	- obiekty posiadają właściwą lokalizację względem siedlisk i korytarzy ekologicznych wydry i bobra, - wymiary obiektów są wystarczające dla potrzeb przemieszczania obu gatunków, - funkcjonalność obiektów ogranicza częściowo silna przebudowa koryt cieków i betonowe umocnienia skarp, - obiekt nie zapewnia ciągłości struktury przecinanych siedlisk łąkowych - ze względu na zbyt małe wymiary, niewłaściwie zagospodarowanie powierzchni i otoczenia oraz silną przebudowę koryt cieków, - obiekty nie zapewniają ciągłości biocenotycznej koryt cieków – ze względu na ich silną przebudowę i umocnienia skarp, - obiekty mogą być unikane przez osobniki w trakcie wędrówek i dyspersji pomiędzy płatami siedlisk przez brak odpowiednich warunków osłonowych i struktur naprowadzających zwierzęta
most nad rzeką Elszka	brak	średnie	średnie	
przepust w granicach	brak	brak	brak	- obiekt zlokalizowany na cieku, który nie stanowi siedliska

Węzła Bogaczewo				wydry i bobra
KUMAK NIZINNY, TRASZKA GRZEBIENIASTA				
most nad rzeką Kowalewka	brak	małe	małe	<ul style="list-style-type: none"> - obiekty posiadają właściwą lokalizację względem potencjalnych siedlisk i korytarzy ekologicznych (szlaków migracji i dyspersji) kumaka i traszki, - wymiary obiektów są wystarczające dla potrzeb przemieszczania obu gatunków, - funkcjonalność obiektów ogranicza znacząco silna przebudowa koryt cieków i betonowe umocnienia skarp, - funkcjonalność obiektów ogranicza znacząco skrajnie niska wilgotność powierzchni na poziomie suchych półek, które stanowią główne miejsce przemieszczania kumaka i traszki, - funkcjonalność obiektów ogranicza znacząco utrudniona komunikacja pomiędzy suchymi półkami i korytem cieków – istniejąca palisada drewniana jest trudną do pokonania barierą dla kumaka i traszki, - funkcjonalność obiektów ogranicza znacząco brak skutecznych i szczelnych ogrodzeń naprowadzających migrujące osobniki do powierzchni przejść, - funkcjonalność obiektów dla migracji w zasięgu siedlisk lądowych obu gatunków ogranicza znacząco brak odpowiednich struktur osłonowych na powierzchni przejść, w ich otoczeniu oraz w korytach cieków, - obiekty nie zapewniają ciągłości struktury przecinanych siedlisk lądowych kumaka i traszki - ze względu na zbyt małe wymiary,
most nad rzeką Elszka	brak	małe	małe	
przepust w granicach Węzła Bogaczewo	brak	małe	małe	

				niewłaściwie zagospodarowanie powierzchni i otoczenia oraz silną przebudowę koryt cieków.
--	--	--	--	---

Tab. 5. Ocena stopnia „przepuszczalności” drogi S-7 dla kluczowych gatunków zwierząt (stosunek szerokości przejść do łącznej szerokości przecinanych przez drogę korytarzy ekologicznych)

Przejście dla zwierząt	łączna szerokość funkcjonalnych przejść (m)	Długość przecinanych korytarzy ekologicznych (m)	Przepuszczalność drogi (%)
łoś	0	8900	0
Wydra, bóbr	16		0,18
Kumak nizinny, traszka grzebieniasta	21		0,24

5.4 Ocena wpływu drogi na herpetofaunę z oceną skuteczności zastosowanych działań minimalizujących śmiertelność.

Analizowanym odcinek drogi S-7 przecina rozległy kompleks korzystnych siedlisk lądowych płazów (żerowiska, zimowiska) wraz z licznymi miejscami rozrodu i korytarzami migracji/dispersji. Jako podstawową metodę minimalizacji oddziaływania na płazy zastosowano system przejść w formie przepustów, połączonych ogrodzeniami ochronnymi. Analiza obejmowała identyfikację wszelkich błędów projektowych, wykonawczych i uszkodzeń eksploatacyjnych, które mogą mieć wpływ na poziom śmiertelności płazów na jezdniach i w obiektach odwodnienia. W przypadku przejść dla płazów ocenie podlegały rozwiązania projektowe decydujące o dostępności i funkcjonalności obiektów dla różnych grup płazów.

5.4.1 Przejścia dla płazów.

a) rozwiązania techniczne:

- przejścia dla płazów zaprojektowano jako przepusty z blachy falistej o przekroju owalnym, obiekty posiadają charakter zespolony – połączone są z rowami; w przepustach zainstalowano suche półki podwieszane 1-stronnie, wykonane z blachy i pokryte cienką warstwą mineralnego gruntu;

b) ocena funkcjonalności:

- zastosowane rozwiązania projektowe nie są niewłaściwe w przypadku przejść dla płazów – podwieszane półki to rozwiązanie dedykowane dla zespolonych przejść przeznaczonych dla małych ssaków;
- zastosowanie 1-stronnych półek znacząco ogranicza ogólną funkcjonalność przejść – zwierzęta mają utrudniony dostęp do przejścia zwłaszcza, że obiekty zlokalizowane są głównie na rowach stale wypełnionych wodą, odwadniających okoliczne łąki;
- podwieszane półki nie zostały zaprojektowane we właściwy sposób – nie posiadają połączenia z otoczeniem przejść; zwierzęta by wejść na półkę muszą pokonywać rowy, często dostęp możliwy jest jedynie z nurtu cieku;
- podwieszane półki wykonane zostały niestarannie – w trakcie obserwacji terenowych stwierdzono niepełne pokrycie gruntem i liczne deformacje półek i szczeliny połączeniach elementów;
- funkcjonalność przejść dla płazów należy ocenić bardzo nisko, częściowo funkcjonalne mogą być jedynie wybrane przepusty o bardzo niskim lub zanikającym poziomie wody w okresie wiosennym.

5.4.2 Ogrodzenia ochronne:

a) rozwiązania techniczne:

- ogrodzenia wykonane zostały z siatki stalowej ocynkowanej o wielkości oczek 5x5 mm, mocowanej do siatki ogrodzeń głównych dla ssaków lub słupków stalowych (odcinki wolnostojące); wysokość nominalna ogrodzenia - 50 cm, górna krawędź odgięta pod kątem prostym o szerokości 5 cm, ustabilizowana drutem naciągowym;
- ogrodzenia połączone zostały z przejściami dla zwierząt - miejsca i sposoby połączeń są różne, w wielu przypadkach ogrodzenia nie dochodzą do ścian zewnętrznych obiektów;
- zastosowano 2 typy rozwiązań w miejscach przekraczania otwartych rowów – ogrodzenie przebiegające w poprzek skarpy rowu (przy rowach płytszych) lub ogrodzenie przebiegające po kładce drewnianej przerzuconej przez rów (bez dodatkowych uszczelnień poniżej kładek);

b) ocena funkcjonalności:

- ogrodzenia wykonane z siatek w ograniczonym stopniu spełnia funkcje naprowadzania zwierząt do przejść, użyte materiały mogą zapewnić skuteczne zabezpieczenie przed przenikaniem płazów na jezdnie;
- funkcjonalność ogrodzeń (zdolność zatrzymywania płazów) ograniczają w dużym stopniu liczne błędy projektowe popełnione przy połączeniach ogrodzeń z przejściami dla zwierząt – brakuje jednego, systemowego rozwiązania, przy każdym obiekcie rozwiązania są inne i zawsze obecne są luki umożliwiające wychodzenia płazów na jezdnie;
- nie wdrożono rozwiązania zapewniającego szczelność ogrodzeń w miejscach przekraczania rowów (przez każdym przepuszcie) – w przypadku, gdy ogrodzenia przebiega po dnie rowu ogrodzenie ma obniżoną wysokość, co umożliwia swobodne przeskakiwanie przez żaby;

w przypadku, gdy ogrodzenia przebiega po dodatkowych kładkach, poniżej kładki brak jakichkolwiek zabezpieczeń, przez co płazy mogą wychodzić na jezdnię całym korytem rowu;

- odcinkowo obserwowano brak wykaszania roślinności wzdłuż ogrodzeń, co ułatwia płazom wspinającym się przekraczania przeszkody
- na odcinkach prostych ogrodzenie generalnie wykonane zostało solidnie – siatka jest dobrze i stabilnie naciągnięta, w nielicznych miejscach obserwowano obniżenie wysokości w skutek osłabienia naciągu.

5.4.3 Obiekty odwodnieniowe:

a) rozwiązania techniczne:

- na analizowanym odcinku obiekty odwodnieniowe zostały zaprojektowane prawidłowo pod kątem ochrony płazów;

b) ocena zagrożeń dla płazów:

- obiekty odwodnieniowe nie powodują wzmożonego zagrożenia śmiertelnością płazów.

5.5 Ogólna ocena wpływu drogi na zachowanie łączności ekologicznej:

a) analizowany odcinek drogi S-7 nie posiada funkcjonalnych przejść dla dużych zwierząt i 3 częściowo dysfunkcyjne przejścia dla średnich zwierząt, w efekcie powyższego faktu barierowe oddziaływanie drogi nie jest skutecznie minimalizowane, co prowadzi do trwałego przerwania ciągłości korytarza ekologicznego o znaczeniu regionalnym;

b) analizowany odcinek nie posiada funkcjonalnych przejść dla łosia, w efekcie czego nastąpiło przerwanie ważnego korytarza dyspersji gatunku z lasów Warmii i Mazur w kierunku Doliny Wisły i dalej kompleksów leśnych zachodniej Polski;

c) analizowany odcinek drogi nie posiada działań defragmentacyjnych zapewniających zachowanie spójności sieci Natura 2000 w skali regionu i zachowanie funkcjonalnej łączności Ostoi Drużno z pozostałymi ostojami; Ostoja Drużno nie posiada funkcjonalnej łączności z lasami Warmii i Mazur na poziomie siedliskowym oraz gatunkowym, co zahamowało napływ osobników gatunków leśnych; powyższe fakty zagrażają utrzymaniu żywotnych populacji łosia, jelenia oraz wydry i bobra w obszarze Ostoi Drużno;

d) rzeki Kowalewka i Elzka stanowiły korytarze migracji i dyspersji wydry oraz bobra, zapewniając funkcjonalne połączenia pomiędzy kompleksami leśnymi Warmii i Mazur z rozległym kompleksem wartościowych siedlisk wodno-błotnych w otoczeniu Jeziora Drużno - istniejące mosty w dolinach obu ciek nie zapewniają ciągłości siedlisk wydry i bobra oraz umożliwiają migracje osobników jedynie w ograniczonym stopniu;

e) populacje większości gatunków płazów zamieszkujących po obu stronach drogi S-7 są w dużym stopniu izolowane – działania defragmentacyjne nie zapewniają zachowania ciągłości siedlisk oraz szlaków migracji sezonowych i dyspersji młodych osobników;

barierowe oddziaływanie powoduje izolację populacji płazów zamieszkujących po wschodniej stronie drogi S-7 od cennych miejsc rozrodu w obszarze Jeziora Drużno;

f) droga S-7 powoduje prawdopodobnie znaczące oddziaływanie na lokalne populacje kumaka nizinnego i traszki grzebieniastej, których występowanie zostało potwierdzone w bezpośrednim sąsiedztwie drogi, po stronie zachodniej; negatywne oddziaływanie obejmuje śmiertelność osobników na jezdniach, fragmentację siedlisk lądowych położonych po obu stronach drogi S-7, zahamowanie dyspersji młodych osobników w kierunku korzystnych siedlisk położonych po wschodniej stronie drogi S-7;

g) analizowany odcinek drogi wyposażony został w obustronne ogrodzenia ochronne dla średnich zwierząt, których wysokość jest niezgodna z wymagana dla ssaków kopytnych, dodatkowo popełniono liczne błędy przy połączeniu ogrodzeń z przejściami dla zwierząt, skutkujące nieszczelnościami – w efekcie powyższych faktów, ryzyko śmiertelności ssaków kopytnych na jezdniach drogi S-7 i zagrożenie bezpieczeństwa uczestników ruchu należy ocenić jako wysokie;

h) analizowany odcinek drogi S-7 wyposażony został w przejścia dla małych zwierząt w formie przepustów zespolonych z ciekami; liczne błędy w zakresie projektowania podwieszanych półek oraz lokalizacji ogrodzeń naprowadzających powodują, że funkcjonalność przejść dla małych zwierząt jest znacząco ograniczona, co powoduje obecność częściowych barier ekologicznych w siedliskach małych ssaków;

i) pomimo istotnej kolizji przestrzennej z ważnymi siedliskami płazów, przedmiotowy odcinek drogi nie posiada skutecznych zabezpieczeń przed śmiertelnością płazów – zastosowane ogrodzenia ochronne dla płazów posiadają liczne nieszczelności w miejscach połączenia z przejściami dla zwierząt i w miejscach przekraczania otwartych rowów; skuteczność ogrodzeń ochronnych dla płazów jest niska, ze względu na obecność nieszczelności w kluczowych dla aktywności zwierząt miejscach;

j) przedmiotowy odcinek drogi posiada przejścia dedykowane płazom – obiekty powyższe posiadają niekorzystne dla płazów rozwiązania projektowe, które znacząco utrudniają zwierzętom dostęp i przemieszczanie się po ich powierzchni; obiekty nie są dostosowane do potrzeb sezonowych migracji; powyższe fakty powodują, że droga trwale przecina obszary siedliskowe płazów, powoduje przerwanie szlaków migracji sezonowych i hamuje możliwość dyspersji młodych osobników.

6. Dokumentacja fotograficzna

Fot. 1. Most nad rzeką Kowalewka – małe światło pionowe ogranicza istotnie funkcjonalność przejścia

Fot. 2. Most nad rzeką Kowalewka – droga użytkowana przez maszyny rolnicze

Fot. 3. Most nad rzeką Kowalewka – powierzchnia pod mostem i koryto rzeki umocnione są płytami betonowymi, dodatkowo zastosowano palisadę drewnianą – powyższe rozwiązania istotnie ograniczają funkcjonalność przejścia

Fot. 4. Most nad rzeką Kowalewka – powierzchnia pod mostem i koryto rzeki umocnione są płytami betonowymi, dodatkowo zastosowano palisadę drewnianą – powyższe rozwiązania istotnie ograniczają funkcjonalność przejścia

Fot. 5. Most nad rzeką Elszka – droga użytkowana przez maszyny rolnicze

Fot. 6 Most nad rzeką Kowalewka – małe światło pionowe istotnie ogranicza funkcjonalność przejścia

Fot. 7. Most nad rzeką Elszka – powierzchnia pod mostem i koryto rzeki umocnione są płytami betonowymi, dodatkowo zastosowano palisadę drewnianą – powyższe rozwiązania istotnie ograniczają funkcjonalność przejścia

Fot. 8. Most nad rzeką Elszka – liczne przejazdy maszyn rolniczych ograniczają funkcjonalność przejścia

Fot. 9. Przepust w granicach Węzła Bogaczewo – małe światło oraz lokalizacja na oświetlonym odcinku drogi istotnie ograniczają funkcjonalność przejścia

Fot. 10. Przepust w granicach Węzła Bogaczewo – powierzchnia wyłożona płytkami betonowymi powoduje, że obiekt jest mało atrakcyjny dla wielu gatunków zwierząt

Fot. 11. Przepust w granicach Węzła Bogaczewo – pas piaszczysty do monitoringu – mała liczba tropów potwierdza niską funkcjonalność przejścia

Fot. 12. Przepust w granicach Węzła Bogaczewo – uszkodzenia ogrodzenia naprowadzającego dla płazów

Fot. 13. Przepust dla płazów – przebieg ogrodzeń ochronno-naprowadzających utrudnia dostęp do przejścia

Fot. 14. Przepust dla płazów – przebieg ogrodzeń ochronno-naprowadzających utrudnia dostęp do przejścia

Fot. 15. Przepust dla płazów – przebieg ogrodzeń ochronno-naprowadzających po kładce powoduje, że poniżej pozostaje luka na całym przekroju rowu

Fot. 16. Przepust dla płazów – liczne błędy projektowe: ogrodzenia posiadają szczelności i utrudniają dostęp do przejścia, sucha półka nie posiada połączenia z otoczeniem

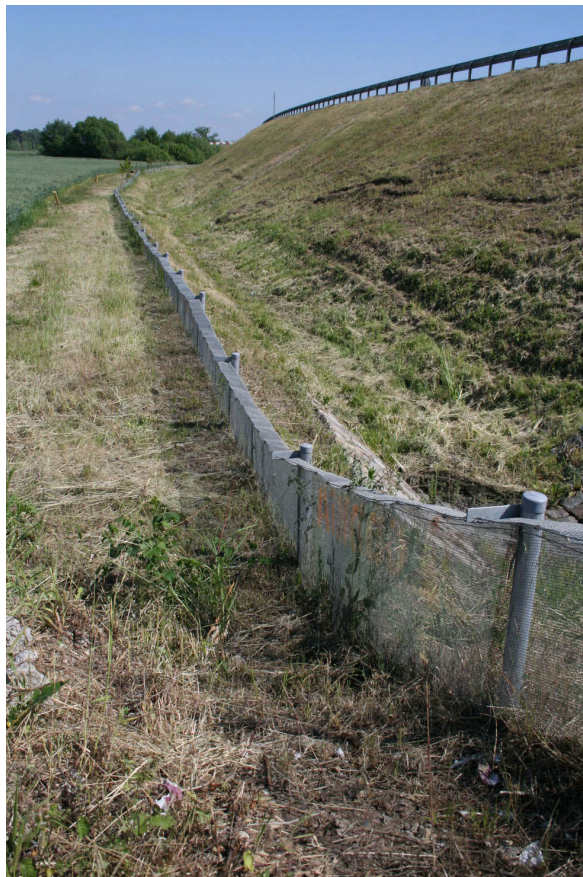

Fot. 17. Przepust dla płazów – typowe uszkodzenia podwieszanych półek: ubytki pokrycia gruntowego, zniszczona warstwa geotkaniny, szczeliny na połączeniach elementów

Fot. 18. Ogrodzenia ochronno-naprowadzające dla płazów, które kończy się kilka metrów przed przejściem dla zwierząt, przy schodach – absurd projektowy

Fot. 19. Ogradzenia dla płazów – odcinki proste wykonane zostały stosunkowo solidnie i posiadają stabilną konstrukcję

Fot. 20. Przepust dla płazów – ogrodzenia posiadają nieszczelności i zapewniają skutecznego naprowadzania migrujących osobników

Fot. 21. Przepust dla płazów – ogrodzenia naprowadzające, które kończą się przed obiektem i nie są z nim połączone – absurd projektowy

Fot. 22. Ogradzenia dla płazów – brak systematycznego i terminowego wykaszania roślinności ułatwia płazom przekraczanie ogrodzeń, ograniczając ich skuteczność